

Bozorgul O'RINOVA,
Turon Zarmed Universiteti
E-mail: bazargul-urunova@buxtzu.uz

BuxDU professori, t.f.d. S.I. Inoyatov taqrizi asosida

THE ROLE OF THE PRESS IN THE DEVELOPMENT OF THE STATE AND SOCIETY

Annotation

This article highlights the role and place of the media, especially the press, in the development of the state and society. Significant renewal processes in the national media will be analyzed in the context of the independence of Uzbekistan.

Key words: State, society, people, spirituality, party, nation, mass media, historical, modern.

РОЛЬ ПРЕССЫ В РАЗВИТИИ ГОСУДАРСТВА И ОБЩЕСТВА

Аннотация

В данной статье освещаются роль и место средств массовой информации, особенно прессы, в развитии государства и общества. Будут проанализированы значимые процессы обновления в национальных СМИ в контексте независимости Узбекистана.

Ключевые слова: Государство, общество, народ, духовность, партия, нация, СМИ, историческое, современное.

DAVLAT VA JAMIYAT TARAQQIYOTIDA MATBUOTNING ROLI

Annotatsiya

Mazkur maqolada ommaviy axborot vositalari, ayniqsa matbuotning davlat va jamiyat taraqqiyotidagi o'rni va roli ko'rsatib o'tiladi. O'zbekiston mustaqilligi sharoitida milliy matbuot vositalaridagi muhim yangilanish jarayonlari tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: Davlat, jamiyat, xalq, ma'naviyat, partiya, millat, ommaviy axborot, tarixiy, zamonaviy.

Kirish. Demokratik jamiyatda ommaviy axborot vositalarining ahamiyati to'g'risida so'z yuritilganda, avvalambor, matbuot inson huquq va erkinliklarining tarkibiy qismi ekanligini hisobga olish lozim bo'ladi. Chunki uning darajasi jamiyatda demokratiya nechog'lik ekanligini ko'zgudek o'zida aniq aks ettiradi. Ana shu bois butun dunyo xalqlari so'z va matbuot erkinligini g'oyatda qadrlaydi.

Yetmish yildan ortiqroq vaqt mobaynida mustabit sho'ro tuzumi changalida bo'lgan, endilikda milliy istiqloлга erishib, davlatchilik asoslarini, jumladan, ommaviy axborot vositalari tizimi "to'rtinchi hokimiyat" sifatida shakllanish jarayonini boshdan kechirayotgan O'zbekiston uchun ham erkin matbuotning qadri alohida ahamiyatga ega.

"Eng asosiysi, bugungi kunda ommaviy axborot vositalarining rolini kuchaytirish va jurnalistlarning kasbiy faoliyatini kuchaytirish"[1]. Chunki zamon shiddat bilan rivojlanib borayotgan hozirgi davrda boshlangan asr realliklari davlatlarning xalqaro faoliyati uslubini, jumladan, ommaviy axborot vositalari (OAV) sohasidagi faoliyatini tubdan o'zgartirishga majbur qilmoqda. "Erkin va mustaqil ommaviy axborot vositalari har tomonlama rivoj topishi lozim. Ular haqli ravishda hokimiyatning to'rtinchi tarmog'i bo'lishi darkor. Hozirgi paytda qabul qilingan qonunlar va qonun hujjatlari ijrosi ustida jamoat nazoratini, davlat hamda mansabdor shaxslarning faoliyati ustidan nazoratni amalga oshiradigan mexanizm sifatida ommaviy axborot vositalarining mavqeyini kuchaytirish zarur. Ayni shu ommaviy axborot vositalari har bir kishi o'z fikrini ifoda eta olishiga imkon beradigan erkin minbar bo'lishi kerak. Ayni shu ommaviy axborot vositalari jamiyatimizning demokratik qadriyatlarini himoya qilishlari, odamlarning siyosiy, huquqiy va iqtisodiy ongini shakllantirish bo'yicha faol ish olib borishi lozim" [2].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Keyingi yillarda O'zbekiston matbuoti tarixiga oid, shuningdek,

mustaqilligimizning dastlabki yillari tarixiga bag'ishlangan fundamental asarlar ham yaratildi. Jurnalistika tarixi bilan shug'ullanuvchi olimlar: B.Do'sqoraev, F.Mo'minov, T.Ernazarov, Yo.Mamatova, N.Qosimovlarning kitob va darsliklari o'zbek matbuotchiligi va jurnalistikasi tarixini tadqiq qilishda muhim qadamlardan bo'ldi. Mustaqillik yillarida O'zbekiston olimlari vaqtli matbuot tarixi, nazariyasi, amaliyoti bilan bog'liq bir qator dissertatsiya tadqiqotlarini tayyorlash borasida ham izlanishlar olib bordilar. Ularning ayrimlari bevosita davriy matbuot tarixi, nazariyasi masalasiga taalluqli bo'lsa, qolganlarida ushbu masalalar boshqa muammolar bilan uyg'unlikda hal etilgan. A. Karimov, A. Andaqulov va boshqalar tomonidan "Ommaviy axborot vositalari va jurnalistlari" nomli kitobining nashrdan chiqishi jurnalist xodimlarni Respublika matbuoti sohasidagi qo'lga kiritilgan yutuqlar va yangiliklardan xabardor qildi. Shuningdek Buxoro viloyatida chop etilayotgan "Buxoronoma" gazetasining xodimlari va jamoatchi muxbirlari tomonidan uning 20 000- soni nashr etilishi munosabati bilan bog'liq "20 000- uchrashuv" nomli publitsistik risola chop etildi. Ushbu risolada "Buxoro axbori" 1- soni chop etilgan 1920- yil sentyabrdan 2007- yilning dekabriga qadar chiqqan matbuot organlari va bugungi kunda "Buxoronoma" nomi ostida chiqayotgan gazetasining faoliyatida ishtirok qilgan muharrir va muxbirlar hayoti haqida maqola va tarixiy lavhalar keltirilgan. Bu risola Buxoro matbuotchilik tarixi solnomasini yaratishda muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotning usullari sifatida ishda tarixiy tamoyil, tizimli yondashuv, obektivlik, ilmiylik, qiyosiy tahlil, tarixiy xronologik, analiz va sintez aniq tarixiy sharoitda raqam va dalillarga tayanish kabi metod hamda usullardan foydalanildi.

Tahlil va natijalar. Matbuot xalq hayotining ko'zgusi. Shu jihatdan olib qaraganda, hech bir zamonda OAV ga hozirgidek e'tibor va rag'bat ko'rsatilmagan. Negaki

matbuot hech bir zamonda mustaqillik davridagidek chinakam milliylik kasb etmagan. Ilgari u mustabit tuzumning xalqimiz tabiatiga yot hukumron g'oyasini targ'ib qilishga mahkum edi. Bugun o'zbek matbuoti, eng avvalo, mustaqil mamlakatimiz va insonlarimizning himoyachisi, davlat va jamiyat o'rtasidagi xolis vositachisi sifatida faoliyat yuritmoqda. "Hozirgi davrda matbuot, ommaviy axborot vositalari shunday qudratli kuchga aylanmoqdaki, o'z kelajagini o'ylaydigan xalq va millat buni sezmasligi, his etmasligi mumkin emas" [3].

Jamiatda ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar, madaniy-ma'rifiy yangilanish va fikriy-g'oyaviy uyg'onish, milliy taraqqiy nishonalari avvalo matbuotda o'z aksini topadi. Bugina emas, aynan matbuot jamiyat fikrini uyushtiradi, fuqarolar ongiga kuchli ta'sir etib, mamlakatda va dunyoda yuz berayotgan voqea - hodisalar mohiyatini tushuntirishga yordam beradi, xabardor qiladi, tarbiyalaydi.

Ayniqsa jonajon vatanimiz O'zbekiston mustaqillikka erishganidan keyin ommaviy axborot vositalarining roli va ahamiyati yanada oshdi. Chinakam milliy ruhdagi matbuot shakllandi. Bir tomondan, milliy istiqlol mafkurasini shakllantirish, eski totalitar tuzumdan yangi demokratik tuzumga o'tish muammolarini yoritish, davlatimiz siyosatini xalqqa to'g'ri yetkazish zarurati, ikkinchi tomondan ma'naviy-milliy qadriyatlarni tiklash, tariximizni xolisona va odilona baholash, ajdodlarimiz qoldirgan buyuk ma'naviy me'rosni targ'ib etish, uni yosh avlod qalbiga singdirish vazifasi turadi.

Matbuotimiz ulug' tarixiy burilishlarga xos ana shu vazifani sharaf bilan uddaladi. Ilgaridan tajriba orttirgan gazeta va jurnallar: "O'zbekiston ovozi", "O'zbekiston adabiyoti va sa'nati", "Toshkent oqshomi" gazetalari, "Guliston", "Sharq yulduzi", "Yoshlik" jurnallari qatoriga yangi ta'sis etilgan "Xalq so'zi", "Fidokor", "XXI asr ovozi", "Tafakkur", "Jahon adabiyoti" singari yangi matbuot nashlari qo'shildi. Mustaqillik yillarida ommaviy axborot vositalari soni misli ko'rilmagan darajada oshdi. Bugungi kunda nashrlar soni ko'payibgina qolmasdan, jamiyatni rivojlantirish va davlat qurilishida ularning ahamiyati va tutgan o'rni ham ortib bormoqda.

1991- yilda O'zbekistonda 351 ta ommaviy axborot vositalari faoliyat ko'rsatgan bo'lsa, hozir ularning soni 2 mingga yaqinlashib qoldi. Agar 1991-yilda faqat birta teleradiokompaniya ish yuritgan bo'lsa, hozir 70 ta teleradiostudiya faoliyat ko'rsatmoqda. Ularning aksariyati nodavlat, mustaqil tarmoq, xususiy, reklama yo'sindagi gazeta va jurnallardir. Bundan tashqari so'nggi yillarda O'zbekistonda bir qator nashriyot va matbuot uylari tashkil etildi. Shu o'rinda hozirgi paytda aksariyat nashrlar o'zini-o'zi moliyaviy jihatdan ta'minlashga o'tayotganini alohida ta'kidlash lozim. Matbuot yangi tipologiyasining shakllanishi asosan ikki omilga: o'quvchi mushtariylar ehtiyoji va ta'sis etuvchilarning shart-sharoitlariga asoslanadi.

O'zbekistonda matbuot organini ta'sis etuvchi muassasalarga: Oliy Majlis, Vazirlar mahkamasi, vazirliklar, qo'mitalar, Hokimliklar, siyosiy partiyalar, xalq harakatlari, Kasaba uyushmalari, ijodiy uyushmalar, ilmiy va o'quv muassasalari, tijorat tizimlari, turli jamg'armalar, reklama agentliklari, ijtimoiy-diniy, ekologik tashkilotlar kiradi.

Hozirgi paytda mamlakatimizda axborot makonida haqiqiy fikrlar xilma-xilligi shakllanib bormoqda. Jumladan, yurtimizda faoliyat yuritayotgan har bir siyosiy partiya o'z gazetasiga ega. Bu o'rinda "O'zbekiston ovozi", "Milliy tiklanish", "Fidokor", "Adolat", "XXI asr", kabi gazetalarni ko'rsatib o'tish mumkin.

Shuningdek, bu davrda mamlakatimiz yangi nashrlari - "Xalq so'zi", "Hurriyat" gazetalari chop etila boshlandi. Ayni paytda yangi iqtisodiy yo'nalishdagi, bank tizimidagi o'zgarishlar va iqtisodiyotni yanada chuqurlashtirish bilan

bog'liq masalalarni yorituvchi alohida jurnalistika tizimi ham shakllanmoqda. Qolaversa diniy-marifiy saboqlar beruvchi yo'nalishdagi "Islom nuri", "Imom al-Buxoriy saboqlari", "Movarounnahr musulmonlari" kabi nashrlar paydo bo'ldi [4].

Ayni chog'da "Huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini shakllanishida matbuot qanday vazifani bajaradi?" degan savol tug'iladi - deb yozadi R. Mahkamov [5]. Uning fikricha u birinchi navbatda, fuqarolar jadal suratlarida o'zgarayotgan dunyoda mo'ljal olishga, shuningdek, boshqa fuqarolar, ijtimoiy institutlar bilan o'zaro munosabatlarga kirishishiga yordam berish uchun ularga yuz berayotgan voqealar, jarayon va hodisalar haqida ularga axborot berib turadi. Bundan tashqari ommaviy axborot vositalari o'z maxsulotlaridan foydalanuvchilarga ro'y berayotgan voqea-hodisalarni mustaqil baholash qobiliyatini shakllantirish hamda ularga siyosiy jarayonlarda ishtirok etishga tayyorgarlikni tarbiyalashi shart. Shunday qilib ommaviy axborot vositalari fuqarolik jamiyatida jamiyat va hokimiyat o'rtasida aloqa o'rnatadi, jamoatjilik fikrini ifodalash va hokimiyatga ta'sir ko'rsatish vositasi hisoblanadi.

Umuman, mamlakatimizda demokratik yangilanishlar jarayonini chuqurlashtirish va fuqarolarning erkinliklarini ta'minlashning muhim sharti-bu, avvalambor, ommaviy axborot vositalarini rivojlantirish uchun demokratik andozalarni hayotga tadbiiq etish bo'yicha yanada aniqroq va izchilroq choralarni belgilash va amalga oshirish bilan bog'liqdir. Darhaqiqat, "O'zbekiston XX asrning so'nggi yilligida mustaqil davlat sifatida jahon hamjamiyatidan o'zining munosib o'rini topdi. Ulkan texnik taraqqiyot, shu bilan bir vaqtda, olamshumul voqea-hodisalar, qirg'inbarotlaru, siyosiy qaltisliklarga boy bo'lgan yuz yillik nihoyasida o'z istiqloliga erishgan O'zbekiston oldida bir siyosiy tizimdan boshqasiga o'tishdek murakkab va mas'uliyatli vazifa ko'ndalang bo'ldi. Xuddi shu ulkan vazifalar qatorida respublikada ommaviy axborot vositalari tizimini butkul yangi va zamonaviy talablar asosida qurishdek tarixiy maqsadlar ham bor edi [6].

Xulosa va takliflar. O'zbekiston mustaqil taraqqiyot yo'liga qadam qo'ygan dastlabki kunlardan boshlab, davlatimiz rahbari va hukumatimiz matbuotning davr taqazosi bilan yuzaga kelgan bir qancha yangi vazifalarni belgilab berdi. Ayniqsa yangi jamiyat qurish vazifasi qo'yilayotgan bir davrda matbuot ommaning siyosiy ongini o'stirish bilan birgaikda ularning iqtisodiy jihatdan tarbiyalashga, davlat va jamiyat qurilishiga safarbar etishga etiborini oshirish lozimligini uqtirib o'tdiki, bu hozirgi yangilanish, qayta qurish bosqichining shoriga aylandi. Umuman olganda, istiqlol bergan oliy qadriyatlardan biri - so'z erkinligi, fikr erkinligidir darhaqiqat, fikr erkin bo'lgandagina inson o'zini chinakkamiga o'zligini anglaydi. Zotan, demokratiya, ijtimoiy - iqtisodiy taraqqiyot, bunyodkorlik, yaratuvchilik, orzu - umidlar ro'yobi, bularning barcha-barchasi fikr - qarashlar erkinligi, so'z erkinligi bebaho ne'matga, oliy qadriyatga aylandi. Endilikda milliy matbuotimiz tarixi xususan istiqlol davri publitsistikasi matbuotning ma'naviy - ma'rifiy targ'ibotining o'rni va ahamiyati dolzarb mohiyat kasb etmoqda. Shu tariqa ommaviy axborot vositalari mamlakat ijtimoiy-siyosiy, madaniy ma'rifiy hayotining faol ishtirokchisi, yangilik jarchisi, ezgu ishlar da'vatkori, jamoatchilik fikrining xolis ko'zgusi sifatida namoyon bo'lmoqda. Zero, yurtboshimiz ta'kidlaganidek - "Hech shubhasiz, o'z kuchimiz va imkoniyatimizga bo'lgan ishonch bizni uchinchi Renessans paydevorini yaratishdek ezgu maqsad yo'lida birlashtirib, bizni yanada kuchli va mustahkam qilmoqda. Bu intilishlar ulkan amaliy ishlarga aylanib, buyuk xalq harakati tobora kengayib bormoqda. Bunday qudratli safda bo'lishning o'zi katta baxt, katta sharaftir [6].

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining " O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risidagi "gi farmoni / ntp : // Lex . uz / docs / 3107036.
2. Karimov I.A.O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid , barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari.-T.: O'zbekiston 1, 1997.174-b.
3. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. T; Ma'naviyat. 2008. 13-b.
4. Abduazizova N. Milliy jurnalistika tarixi. (Milliy istiqlol davri). Ikkinchi jild. T; Sharq. 2008. B-338.
5. O'rinova B. O'zbekiston respublikasida ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy jarayonlarni yoritishda matbuotning roli.Monografiya.Buxoro.Buxoro viloyat bosmaxonasi. 2004. B-16-18.
6. Mahkamov O'.R. Grajdanskoe obshestvo: liberalizatsiya sretsv massovoy informatsii v kontekste informatsionnoy politiki// Uzbekistan na puti k grajdanskomu obshestvu.T. Sharq. 2003. B-230.
7. Do'stmuhammad X. Ommaviy axborot vositalarini rivojlantirishning demokratik andozalari. T; O'zbekiston. NMIU, 200. B-4.
8. Yangi O'zbekistonda erkin va farovon yashaylik. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga murojaatnomasi hamda, O'zbekiston yoshlari forumida so'zlagan nutqidan iqtiboslar. T. 2021. B-30.